

МИСТЕЦЬКІ ПОСТАТІ

Ярослав КРАВЧЕНКО

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри історії і теорії мистецтва ЛНАМ

МИСТЕЦЬКІ НАСТАНОВИ МИХАЙЛА БОЙЧУКА ТА ФІЛОСОФСЬКІ СИМВОЛИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У ТВОРЧІЙ ДОЛІ ЯРОСЛАВИ МУЗИКИ

***Анотація.** Проаналізовано процес входження Ярослави Музики (1894-1973) у творче середовище Львова під впливом мистецьких настанов М. Бойчука та авангардних експериментів французького малярства 1930-х років, проведено мистецтвознавчий аналіз творчого доробку художниці в малярстві, графіці, реставрації іконопису, у мистецтві енкаустики, мозаїки та емальєрства. З'ясовано вплив художниці на формування мистецької думки молодих художників-шістдесятників, зроблено висновок у потребі детальнішого аналізу і творчості Я. Музики і поступу львівської мистецької школи 1920-1970-х рр., її значення у розвитку українського образотворчого мистецтва ХХ ст.*

***Ключові слова:** львівська мистецька школа, мистецькі настанови М. Бойчука, філософські символи, енкаустика, мистецтво емалі.*

У похмурі листопадові дні сорок років тому пішла з життя й була похована у родинному гробівці на Личаківському цвинтарі у Львові талановита мисткиня, учениця Михайла Бойчука — Ярослава Музика. Але ще донедавна ім'я 79-літньої художниці майже не згадувалось у мистецтвознавчій літературі [1].

“Доля мисткині — яскравий приклад того, як не вміють у нас берегти і таланти, і пам'ять про тих, чия творчість — істинно національна за змістом і духом, сучасна за формою і невтомна в пошуках нового, — писала на сторінках журналу “Образотворче мистецтво” мистецтвознавець Віра Стецько 1995 р., — Як скоро забули її ті, хто жив поряд, бував у неї вдома! Кому, як не їм, що близько знали пані Ярославу, “сам Бог велів” уберегти її від забуття. Чого вони боялися? Бути причетними до людини з тавром “злочинниці-націоналістки”,

яку було засуджено за любов до рідної землі, до свого народу, за пошуки свого “Я” в мистецтві? І як тепер, один перед одним, шукають себе в її біографії, прагнуть хоч одним рядком прилучитися до цієї гордої, величної жінки” [2, 6].

Народилася майбутня художниця 10 січня 1894 р. у мальовничому містечку Залісці на Тернопільщині. “Батькові, Льву Стефановичу, судді залозецького повітового суду, було тоді 49 років, матері — Теодорі з Савчинських — доходив 31-й. Славця росла без дитячого товариства, бо старші діти, Іван та Ганнуся, вчилися поза домом” [3, 142]. Як згадувала пізніше сама, “... мистецькі справи цікавили мене ще змалку” [3, 142].

Після переїзду з батьками до Львова 1902 р., молоденька Ярослав Стефанович два роки відвідує приватну малярську студію С. Батовського.

1909 року родина переїхала в помешкання у будинку Наукового Товариства ім Шевченка по вул. Чарнецького (нині вул. Винниченка, 26). Тут дівчина відвідує майстерню Івана Труша, яка “була поверхом вище”, знайомиться з друзями брата — адептом мистецтва Миколою Федюком, мікробіологом Максом Музикою та літератором Мільком Кордасевичем — молодими представниками львівської богеми, бо часто жили “з повітря і позичок” [3, 143].

Наступна зустріч — з Михайлом Бойчуком, якому після повернення з Парижа 1910 р., НТШ віддало щойно звільнене І. Трушем приміщення майстерні [4, 13].

Як писала мистецтвознавець О. Ріпко: “Ярославі виповнилось 16 років. Вона вражена, глибоко схвильована відвідинами майстерні митця-фанатика, який чотири роки мешкає поруч. Він... гаряче пояснює свою мету — створення таких високих, шляхетних мистецьких форм, які були б одвіку зрозумілі... народові й служили б його духовному відродженню. Тепер вона “заражається” не на жарг. Рішення вчитись мистецтву стало свідомим” [3, 144].

Методику навчання та мистецькі настанови улюбленого Вчителя, як і захоплення людськими якостями М. Бойчука, художниця пронесла через усе своє нелегке життя. Як дорогі реліквії, зберігала до смерті фотографії, листи, окремі роботи Вчителя [5, 361].

Паралельно вона відвідує заняття з рисунку та живопису в мистецькій приватній школі С. Батовського та “Вільній Академії” у художника-графіка, “митця-філософа” В. Вітвіцького, але, як згадувала пізніше сама художниця, “по смерті батька я не мала змоги ходити в університет” [3, 144-145]. Вона починає займатися самоосвітою, основою якої стали нотатки розмов з М. Бойчуком, перетворивши кімнату на мистецько-алхімічну майстерню.

1924 року Ярослав одружується з Максимом Музикою, на той час проректором Таємного Університету у Львові. Художниця влаштовується у відділ реставрації Національного музею, де знайомиться з реставратором і хранителем українського іконопису В. Пещанським, що став другим “найавторитетнішим вчителем” Ярослави Музики.

За рекомендацією І. Свенціцького 1928 р. художницю скерували на стажування за кордон — до Ігоря Грабаря в Центральні науково-реставраційні майстерні в Москві, вона відвідала собори з давньоруськими фресками та музейні збірки ікон у Новгороді й Пскові, у Києві зустрілася з давнім другом-учителем М. Бойчуком. Про кількамісячне перебування в Києві залишилося небагато свідчень — один рядок у “Автобіографічній довідці” та побіжна згадка Василя Седяра про “пані Славу” у листі до Оксани Павленко [6].

Захоплення іконописом не послабило малярських зацікавлень Музики, і 1935 р. вона їде продовжувати навчання в Париж, де обирає приватну Академію Андре Льота. “Про Париж говорять і пишуть багато, — розповідала пізніше художниця у статті “Паризькі зорові враження”, видрукованій у часописі “Назустріч”, — усе у ньому цікаве: люди, мистецтво, розкіш і нужда. І все це невичерпна тема” [3, 170].

Додому вона повертається, сповнена актуальних мистецьких і організаційних ідей, першою з яких стала колективна виставка, експонована в приміщенні Промислового музею — з лідером формізму А. Пронашком, письменником та графіком-неокласиком Б. Шульцом, представником “єврейського експресіонізму” Ф. Клейнманом. Експериментальні твори художниці “Рибки”, “Мушлі”, “Раки”, “Кукурудза” стали сен-

сацією мистецького життя Львова.

Інтерес до давньої української ікони, товариські бесіди з М. Федюком і М. Осінчуком, що сповідували ідеї неовізантизму, які конкретизував і актуалізував М. Бойчук, визначили специфіку пластичного мислення Я. Музики 1930-х років. Бездоганно володіючи технологією іконопису, вивчивши концептуальні засади стилетворення в пізньовізантійських і ранньоукраїнських мозаїках і фресках, Ярослава Музика винайшла власну мистецьку манеру, яку успішно застосовувала в малярстві, графіці та емальєрстві. У творах художниці — “Портрет чоловіка у виді ікони”, “Старий з бородою”, “Гуцул з люлькою”, “Кони”, “Адам і Єва”, екслібрис А. Іванової — відчувається узгодження концептуальних засад неовізантизму М. Бойчука з елементами авангардних напрямів першої третини ХХ ст.: експресіонізму, футуризму, арт-деко та сецесіону.

У ці роки, одночасно з мистецькою працею, Я. Музика розгортає активну організаційно-творчу діяльність. Художниці зближується з великим ентузіастом на ниві мистецтва Павлом Ковжуном, підтримуючи його зусилля з консолідації українських мистців, розпорошених по всьому європейському континенті. Наслідком цього стала співучасть у створенні потужної творчої організації — АНУМ (Асоціації Незалежних Українських Мистців), головою якої від 1931 р. судилося стати Я. Музиці. З її безпосередньою участю розгорталася виставкова й видавнича робота, відбувалися дискусії щодо перспектив українського мистецтва та його місця в європейському культурному просторі. У 1935-1936 рр. Я. Музика та П. Ковжун публікують низку статей і нарисів про художників-бойчукістів, зокрема С. Налепінську, А. Іванову, О. Сахновську, цюкування яких у радянській Україні набирало тоді загрозливих обертів [7, 363].

Однак усі безцінні намагання та ініціативи національної мистецької еліти стали марними з приходом “золотого вересня” 1939 р., перипетіями Другої світової війни та поверненням радянського тоталітарного режиму.

Ярослава Музика не скористалася можливістю полишити рідну землю, за що була покарана репресіями, арештом і засланням до Сибіру. Вона підступно заарештована влітку 1948

р. у Будинку творчості в Гурзуфі та засуджена 18 липня 1949 р. за “злочинно-націоналістичну” діяльність до 25-ти років виправно-трудових таборів. Я. Музика відбула шість років “до славнозвісної амністії безвинних” й була “достроково звільнена” 6 червня 1955 р. Від тоді збереглася серія малюнків і акварелей “Сибірські нотатки”, серед яких варто відзначити низку психологічних портретів жінок-арештанток.

Після повернення з Тайшету художниця поступово повертається до творчої праці — один за одним постають олійні полотна, графічні аркуші та монотипії — портрети М. Музики, В. Свенціцької, Л. Левицького, М. Федюка, Л. Українки (“Ломикамінь”), цикли “Сибірські нотатки”, “Люди-типи”, “Козак-Мамай” та ін. А “повне оволодіння мистецтвом емалі дає змогу відтворювати в цій техніці всі живописні жанри, включаючи навіть портрет” [9, 428].

У період “хрущовської відлиги” 1960-х у помешканні-маїстерні Я. Музики часто збиралися друзі-однодумці — художники М. Федюк, О. Кравченко, Г. Смольський, О. Шатківський, історик І. Крип’якевич, мистецтвознавець В. Свенціцька, С. Гронський, літературознавець С. Щурат. Художниця часто була в Києві, де зустрічалася з М. Глушечком, С. Колосом, І. Вроною, О. Таранушенком, Б. Лобановським; їздила до Москви, щоби поспілкуватися з Анною Бегічевою (давньою приятелькою В. Татліна) та незламними художницями-бойчукістками Антоніною Івановою та Оксаною Павленко. Мисткиня створює велику серію живописних полотен, ліногравюр і дереворитів, емалевих мініатюр і малювань на склі, з-поміж яких вирізняються емалі циклу “Катерина” та мозаїчні композиції “Княгиня Ольга” і “Малий герой” (1968). Ім’я Я. Музики стало справжнім символом нескореності та свободи в мистецтві для львівської творчої молоді, зокрема І. Боднара, С. Шабатури, І. Остафійчука та інших [9, 196].

З великим успіхом експонувалися персональні виставки-ретроспекції художниці у Львівській галереї мистецтв 1968 р. та в Музеї українського мистецтва в Києві в 1970 р. [10].

Лінографічний цикл “Символи Сквороди” (1969-1972), у якому оспівується чарівний образ Яблуні, що його “пода-

рував” свого часу філософ Михайлові Бойчуку й переданий пізніше учням-бойчукістам, завершений за рік до смерті, став “лебединою піснею” Ярослави Музики та її духовним посланням наступним поколінням українських мистців.

1. *Кравченко Я.* Символи Григорія Сковороди та Михайла Бойчука у творчій долі Ярослави Музики // Образотворче мистецтво. — 2008. — № 4. — С. 43-45. 2. *Стецько В.* Доля Ярослави Музики // Образотворче мистецтво. — 1995. — Ч. 1. — С. 6-7. 3. *Ріпко О.* У пошуках страченого минулого. Заповіт Ярослави Музики. — Львів: Каменяр, 1996. — С. 141-215. 4. Бойчук і бойчукісти, бойчукізм. Каталог виставки / Авт.-упоряд. О. Ріпко та Н. Присталенко. — Львів: РВВ обл. упр. по пресі, 1991. — 85 с., іл. 5. *Кравченко Я.* Ярослава Музика у творчій долі Михайла Бойчука: нововиявлені твори львівського періоду // Вісник ЛНАМ. — Вип. 21. — Львів: ЛНАМ, 2010. — С. 361-366. 6. Лист В. Седляра до О. Павленко. 1929 // Культура і життя. — К., 1969. — 9 квіт. 7. *Кравченко Я.* Аналіз джерел, присвячених творчості бойчукістів (1909-2009 рр.) // Мистецтвознавство України. Збірник наукових праць. Спецвипуск. — Львів: Афіша, 2011. — С. 352-410. 8. *Ріпко О.* Життя без початку і кінця // Наука і культура. Україна. Вип. 21. — К., 1987. — С. 422-431. 9. *Кравченко Я.* Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен. — К.: Майстерня Книги — Оранта, 2010. — 399 с. 10. *Ярослава Музика.* Каталог виставки. — Львів: Облполіграфвидав, 1968.

Annotation

Yaroslav Kravchenko. Artistic instructions of Mykhaylo Boychuk and philosophic symbols of Hruhoriy Skovoroda in creative destyni of Yaroslava Muzyka. The article deals with the analysis of the process of entering Yaroslava Muzyka (1894-1973) into Lviv cultural environment under the influence of artistic guidance of M. Boychuk and avant-garde experiments of French painting of the 1930s, also there was conducted the analysis of creative works of art of the artist in painting, graphics, restoration of icon painting in encaustic art, mosaics and working with enamel. The influence of the artist's thoughts on the artistic formation of young artists of the sixties was clarified, it was concluded that it is important to do more detailed analysis in creative works of Yaroslava Muzyka and the progress of Lviv art school in 1920-1970's., her importance in the development of Ukrainian art of the twentieth century.

Key words: Lviv art school, artistic instructions of Mykhaylo Boychuk, philosophic symbols, encaustic, enamel art.

Аннотація

Ярослав Кравченко. Художественные наставления Михайла Бойчука и философские символы Григория Сковороды в творческой судьбе Ярославы Музыки. Публикация посвящена памяти талантливой львовской художницы Ярославы Музыки (1894-1973), проанализировано процесс вхождения ее в творческую среду Львова под влиянием творческих наставлений М. Бойчука и авангардных экспериментов французской живописи 30-х годов, проведено искусствоведческий анализ творческого наследия художницы в живописи, графике, реставрации иконописи, в искусстве энкаустики, мозаики и эмальерства, а также влияние художницы на формирование творческой мысли молодых художников-шестидесятников. Вышесказанное требует более детального анализа творчества Ярославы Музыки в контексте развития львовской художественной школы 1920 -1970-х годов и ее значения в русле развития украинского изобразительного искусства XX ст.

Ключевые слова: львовская художественная школа, творческие наставления М. Бойчука, философские символы, энкаустика, искусство эмали.

Максим Музика. Дош., темп. 1924 р.

Микола Федюк.
Дош., темп. 1924 р.

Стара жінка. Баба в хустці.
Дош., темп. 1924 р.

Родина. Емаль.
1960-ті рр.

Львівська галерея мистецтв

Я. Музика